

Модифікація державної політики збереження національної ідентичності закордонних українців

Людмила Мазука,
кандидат історичних наук,
старший науковий
співробітник,
Інститут політичних
і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса
НАН України

Liudmyla Mazuka,
PhD in Historical Sciences,
Senior Researcher,
Kuras Institute of Political and
Ethnic Studies of the NAS of
Ukraine

ORCID: 0000-0002-2996-0318
lmazuka@ukr.net

Анотація. Закордонні українці (українська діаспора, автохтонні українці, українці, що мають статус „закордонний українець”, трудові та освітні мігранти та члени їхніх сімей) є важливим демографічним, інтелектуальним, соціально-культурним та інформаційним ресурсом країни. Тектонічні зсуви, які відбуваються останнім часом, особливо після початку війни Росії проти України у 2014 році, призводять до значних змін у процесі формування складу та структури закордонного українства не тільки як етнічного, але й національно-громадянського феномену. Зважаючи на те, що в умовах повномасштабного наступу РФ на Україну мільйони українців змушені були виїхати за кордон, інтегруючись у суспільства країн перебування, існує загроза їх асиміляції, а відтак втрати української національної ідентичності.

Новітні тенденції суттєвого збільшення кількості тимчасово переміщених осіб з України (йдеться про мільйони громадян та осіб без

громадянства) та ймовірного переходу частини з них у категорію закордонного українства потребують серйозного переосмислення шляхів і механізмів збереження їх національної ідентичності. Важливим є і врахування правильного підходу у поєднанні етнічного та національно-громадянського в процесі вдосконалення державної політики щодо закордонного українства.

Необхідне глибоке та системне переосмислення основних підходів та завдань взаємодії із закордонним українством та вироблення оптимального балансу між етнічним і національно-громадянським у процесі недопущення асиміляції українців за кордоном та збереження їх сталого зв'язку з Україною.

У статті аналізуються основні чинники, що впливають на формування української ідентичності, процеси, які можуть призвести до асиміляції, а також визначаються новітні тенденції, проблеми та пропонуються шляхи вирішення питань, пов'язаних зі збереженням національної ідентичності закордонних українців.

Ключові слова: закордонні українці, національна ідентичність, інтеграція, асиміляція, державна політика.

Modification of the state policy of preserving the national identity of the foreigners of Ukrainian origin

Abstract. The foreigners of Ukrainian origin (Ukrainian diaspora, autochthonous Ukrainians, Ukrainians with the status of a foreigner of Ukrainian origin, labor and educational migrants, and their family members) are an important demographic,

intellectual, socio-cultural, and informational resource of the country. The tectonic shifts that have been taking place recently, especially after the start of Russia's war against Ukraine in 2014, lead to significant changes in the process of forming the composition and structure of the foreigners of Ukrainian origin, not only as an ethnic, but also as a national-civic phenomenon. Considering the fact that in the conditions of the full-scale attack of the Russian Federation on Ukraine, millions of Ukrainians were forced to go abroad and integrate into the societies of the host countries, there is a threat of their assimilation, and thus the loss of Ukrainian national identity.

The latest trends of a drastic increase in the number of refugees from Ukraine (here we are talking about millions of citizens and stateless persons) and the likely transition of some of them to the category of foreigners of Ukrainian origin require a serious rethinking of the ways and mechanisms of preserving their national identity. It is also important to take into account the correct approach in the combination of ethnic and national-civic in the process of improving state policy regarding foreigners of Ukrainian origin.

A deep and systematic rethinking of the main approaches and tasks of interaction with the foreigners of Ukrainian origin and the development of an optimal balance between ethnic and national-civic in the process of preventing the assimilation of the foreigners of Ukrainian origin and preserving their stable connection with Ukraine is necessary.

The article analyzes the main factors affecting the formation of Ukrainian identity and processes that can lead to assimilation, and also identifies the latest trends, problems and offers solutions to issues related to the preservation of the national identity of foreigners of Ukrainian origin.

Key words: The foreigners of Ukrainian origin, national identity, integration, assimilation, state policy.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. За даними МЗС України станом на 2019 рік кількість осіб, народжених в Україні, які проживали у інших державах, за переписами цих держав, які проводилися у різні роки, становила близько 7 млн осіб [1].

За підрахунками українських організацій, церков, відповідних інституцій науково-дослідного спрямування поза межами України проживає від 16 до 20 мільйонів осіб українського походження. З початку російського повномасштабного вторгнення, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, тільки за перші два місяці (з 24 лютого 2022 року) понад 5 мільйонів людей залишили Україну.

Лідером прийому українських біженців у Євросоюзі стала Польща: на 11 липня в країні офіційно зареєстровано 1 221 596 українців, які рятуються від війни. Близько 900 тисяч знайшли притулок у Німеччині, 391 тисяча – у Чехії, приблизно по 150 тисяч – у Туреччині та Італії. Трохи більш ніж по 80 тисяч біженців залишаються у Молдові, Румунії та Словаччині [2]. 3,2 млн отримали тимчасовий захист або подібний статус в європейських країнах. Згідно з даними Департаменту внутрішньої безпеки США станом на червень 2022 р. 27 тис. українців отримали дозвіл на в'їзд до США за програмою спонсорства „Єднання заради України” [3]. За офіційною інформацією 296 тисяч українців подали заявки на участь у спеціальній програмі „Дозвіл Канади на екстрені подорожі для українців” (Canada-Ukraine Authorization for

Emergency Travel (CUAET)). Станом на червень майже 132 тисячі заявок були схвалені [4].

Попри те, що вже спостерігається повернення тимчасово вимушених біженців до України, не можна виключати той факт, що значна частина з них залишиться проживати за кордоном і згодом перейде до категорії закордонних українців.

У дослідженні, проведеному спільно Міграційною платформою „EWL”, Фондом підтримки мігрантів на ринку праці „EWL” та Центром Східноєвропейських студій Варшавського університету, близько третини українців (30%), які після початку повномасштабної агресії РФ проти України вимушено знайшли притулок у Польщі, планують залишитися у цій країні на довше. За результатами опитування Центру Разумкова „Українські біженці: настрої та оцінки (березень 2022 року)” на питання „Чи плануєте Ви повернутися в Україну після закінчення війни?” ствердну відповідь надали 79,2% опитаних, „ні” відповіли 9,9%, „Важко відповісти” – 10,9%¹ [5]. Директорка Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України Е. Лібанова прогнозувала, що „все залежить, насамперед, від того, скільки триватиме війна. Якщо закінчиться швидко, за 1–2 місяці, більшість повернуться. За кордоном залишаться максимум 600 тис. Якщо активні бойові дії будуть тривати до кінця року або довше і... поширяться територіально, то охочих покинути країну побільшає. Західні фахівці прогнозують, що за кордон виїдуть до 8 млн наших співгромадян... у такому випадку до 5 млн осіб можуть не повернутися” [6].

Очевидно, що фактор походження з України набуває в умовах раптового вимушеного переселення базового характеру щодо подальшої зміни самоідентифікації тих вихідців з України, які раніше взагалі могли не мати української ідентичності. Зокрема, до таких належать громадяни України, які мали локальну чи навіть колишню радянську ідентичність. Водночас, переїзд в інші країни, особливо в ті, де розвинута робота українських організацій, українських шкіл, українських церков, за зміни оточуючого середовища (особливо це стосується біженців зі Сходу та Півдня України) дає унікальну можливість посилення їх української національної ідентичності.

Не виключений і інший процес, коли фактор походження з України, який на першому етапі відіграє ключову роль для самоідентифікації за кордоном, з часом може відійти на другий план і процес асиміляції та втрати зв'язку з Україною набуде незворотного характеру.

Очевидно, що робота із закордонним українством уже не може проводитися на тих самих підставах, тими ж самими інструментами і базуватися на старих принципах. У зв'язку з цим метою статті є аналіз

¹ Опитування проведене Центром Разумкова на пунктах пропуску через державний кордон України у Закарпатській області (пункти пропуску Ужгород, Малий Березний та Чоп (Тиса)), де були опитані громадяни України віком від 16 років, що перетинали кордон України у зв'язку з воєнними діями. З 15 березня по 1 квітня 2022 року був опитаний 101 респондент, що перетинав державний кордон пішки чи автомобільним транспортом.

процесів, що відбуваються у середовищі закордонних українців і впливають на формування і збереження української ідентичності, а також надання пропозицій щодо формування основних підходів та завдань взаємодії із закордонним українством, вироблення оптимального балансу між етнічним і національно-громадянським у процесі недопущення асиміляції українців за кордоном та збереження їх сталого зв'язку з Україною.

Для досягнення поставленої мети застосовані загальнонаукові методи аналізу і синтезу, а також системний і порівняльний методи дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема збереження національної ідентичності закордонних українців була і залишається предметом дослідження цілих наукових інституцій, а саме – Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету „Львівська політехніка”, Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Науково-дослідного інституту українознавства МОН України, Інституту дослідження української діаспори Національного університету „Острозька академія”, Інституту досліджень діаспори та ін.

До вивчення та аналізу означеної проблеми зверталися українські вчені: Н. Авер'янова, В. Андрієнко, М. Андрієнко, О. Антонюк, Т. Антонюк, А. Атаманенко, Т. Бевз, Л. Біловус, Л. Божук, І. Винниченко, С. Віднянський, Т. Воропаєва, В. Гарагонич, Н. Горбатюк, В. Гошовський, Л. Дибчук, В. Євтух, Ф. Заставний, О. Зубалій, І. Ключковська, О. Ковальчук, Т. Коломієць, С. Лазебник, Б. Лановик, Ю. Латунов, О. Майборода, Т. Марусик, І. Недошитко, Ю. Недужко, М. Пірен, А. Попок, О. П'ятковська, В. Сергійчук, Н. Совінська, Я. Таран, М. Траф'як, М. Трофименко, В. Трощинський, Т. Федорів, К. Чернова, О. Швачка, С. Штепа та ін. Їхні дослідження стосувалися окремих аспектів зазначеної проблеми: освітніх, культурних, релігійних та ін. Проблемам новітніх українських мігрантів (у тому числі трудових та освітніх) присвячені дослідження вчених Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України Е. Лібанової, О. Гладуна, О. Позняка, І. Майданік. Трудова міграція до країн Європи є предметом дослідження О. Годованської – вченої Інституту народознавства НАН України.

Новизна цієї статті полягає у комплексному підході до проблеми збереження національної ідентичності закордонних українців в умовах, що склалися після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, а саме – після 24 лютого 2022 року. Автор пропонує під „закордонним українством” розуміти не тільки тих, хто має юридичний статус, або тих, кого називали „діаспорою”, а й ті категорії, які з'явилися останнім часом і мають чітко виражену тенденцію до зростання, а саме: трудових та освітніх мігрантів і членів їхніх сімей. У цьому дослідженні автором використовуються дані останніх соціологічних досліджень, проведених як українськими, так і зарубіжними соціологічними службами, матеріали Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, статистичні дані Державної прикордонної служби України, Міністерства соціальної політики,

Міністерства закордонних справ та надає рекомендації щодо модифікації державної політики у цьому питанні.

Виклад основного матеріалу. Закордонне українство відіграє одну з ключових ролей серед зарубіжних акторів у протидії викликам та загрозам у відстоюванні незалежності, територіальної цілісності та суверенітету Української держави, а також консолідації та зміцнення національної ідентичності народу України.

Досить часто закордонних українців ототожнюють із „українською діаспорою”, а до останньої відносять „не тільки вихідців з українських земель та їхніх нащадків, розпорошених по різних континентах унаслідок еміграції, але й етнічних українців, що живуть на корінних українських землях поза Україною” [7], тобто автохтонних українців. Здавалося, що внести повну ясність у тлумачення цього терміна мав би Закон України „Про закордонних українців”, який було ухвалено в 2004 році (зі змінами в редакції 2012 року). Проте в частині термінології закон не повною мірою відповідає динамічним змінам, які відбувалися з 2014 року, має суттєві неточності та можливості подвійного трактування, які впливають на сутнісні характеристики феномену закордонного українця.

У статті 1 закону „закордонний українець” визначається як „особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України; українське етнічне походження – це належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження” [8]. В. Котигоренко та М. Панчук у статті „Проблеми термінології законодавства, що регулює етнопонаціональні відносини в Україні” звертають увагу, що в цьому законі „як близьке за значенням етнічному розумінню терміна "національність" вживається словосполучення "українське етнічне походження". Ця дефініція не виключає її двоїстого етнічно-громадянського тлумачення. Адже частина вихідців (або їхніх предків) з України, які не є етнічними українцями, можуть визнавати Україну батьківщиною свого етнічного походження: це, наприклад, поляки, угорці, румуни та особи іншої національності, родоводи яких сягають далеко углиб української історії та які самі (або їхні предки) виїхали з України до інших держав або опинилися там через зміни міждержавних кордонів” [9, с. 26]. Юридично закріплений у законі термін не включає в себе українців, які проживають за кордоном, не мають громадянства інших держав, мають український паспорт, але знаходяться в країні перебування тривалий час (працюють, навчаються) – феномен, який можемо спостерігати в останні десятиліття у зв’язку зі специфікою правового регулювання статусу громадян іноземних держав і значним розширенням їх прав порівняно з громадянами країн перебування. Ця категорія українців за кордоном прогнозовано зросте в умовах повномасштабної російської агресії проти України і, відповідно, – збільшення кількості біженців та введенням спеціальних умов перебування українців за кордоном на довгі терміни зі статусом, який є відмінним від статусу громадянина країни перебування або особи без громадянства.

Водночас, під визначення „закордонний українець” підпадають особи, які, маючи українське походження (їх діди-прадіди були українцями), не мають українського громадянства, є громадянами інших країн, але аж ніяк не ідентифікують себе з Україною.

Українська самоідентифікація, згідно з цим законом, є умовою лише для набуття правового статусу „закордонний українець” і не визначена належним чином як необхідна умова для самого терміна „закордонний українець”. Водночас, коло людей, які можуть отримати правовий статус закордонного українця, суттєво обмежене як щодо віку тих, хто може бути внесений у цю категорію (досягнення особою 16-річного віку), так і щодо тих закордонних українців, які де-факто мають подвійне або множинне громадянство, включно з громадянством України.

В умовах повномасштабної російської агресії проти України, виявляючи свою не тільки етнічну, але й громадянську самоідентифікацію, українці у всьому світі об'єдналися задля захисту суверенітету та територіальної цілісності України, її національних інтересів, зміцнення міжнародної коаліції на протидію російській агресії. Ідентифікувати себе з Україною і українцями стало почесно. Голлівудські зірки, які раніше не надавали великого значення своєму етнічному походженню, в умовах російсько-української війни не просто позиціонують себе як українці, надаючи Україні значну фінансову підтримку (*Mila Kunis, Milla Jovovich, Leonardo DiCaprio*), а й виступають потужними інформаторами про події в Україні у світовому інформаційному просторі.

Лобювання українських інтересів та забезпечення підтримки України в умовах російсько-української війни стало головним завданням закордонного українства. Власне, і раніше закордонні українці мали вплив на формування політики щодо України через свою присутність у державних органах країн перебування. Вихідці з України та їхні нащадки обиралися депутатами парламентів. Зокрема, в 1990-х рр. членами Сейму Польщі були депутати-українці Володимир Мокрий та Мирослав Чех. Громадянка України і Угорщини, етнічна угорка, уродженка України *Andrea Bocskor* у 2014 р. була обрана депутатом Парламенту Угорщини і депутатом Європарламенту. В Канаді етнічні українці представлені як у законодавчій, так і у виконавчій владі. На сьогодні заступницею прем'єр-міністра, міністеркою фінансів Канади є канадійка українського походження *Chrystia Freeland*, до 2017 р. до складу уряду Канади входила також *Mary-Ann Mihychuk*. Нащадок вихідців з Північної Буковини *Ramon John „Ray” Hnatyshyn* був 24-м генерал-губернатором Канади в 1990–1995 рр. [10, с. 132]. Вперше в історії США етнічна українка *Victoria Spartz* (уроджена Вікторія Кульгейко) була обрана до Палати представників Конгресу США у 2021 році.

Незалежно від країни свого паспорта десятки тисяч закордонних українців сьогодні активно підтримують суверенітет, територіальну цілісність та незалежність України своєю позицією та своїми діями. Вони сприяють залученню міжнародних інвестицій, впливають на уряди своїх країн для підсилення міжнародної підтримки України та виділення

масштабної допомоги. Чимало закордонних українців вкладають гроші у малий і середній бізнес в Україні. Волонтери-іноземці з українським корінням навчають дітей в Україні іноземних мов у таборах Спілки Української Молоді (СУМ).

Багато закордонних українців допомагають коштами для підтримки захисників України. Починаючи з 2014 року сотні українців з-за кордону долучилися до захисту України на фронті. Серед загальновідомих постатей, зокрема: Маркіян Паславський („Франко”) зі США, Назар Волинець з Канади, Василь Сліпак („Міф”) з Франції. У лютому 2022 року Президія Української Всесвітньої Координаційної Ради взяла на себе координацію й залучення добровольців із представників закордонних українців до добровольчих батальйонів, які сформувалися ще на початках російсько-української війни; підрозділів Збройних сил України, Національної гвардії та територіальної оборони.

Не варто недооцінювати внесок закордонного українства у просування економічних інтересів нашої держави та у підтримку економічної та фінансової системи України. Так, за оцінками Світового банку, українцями, які живуть за межами України, перераховано до фінансової системи України за шість років, з 2015 до 2020 року, понад 74 мільярдів доларів США. Для порівняння – за тих самих шість років Міжнародний валютний фонд надав Україні кредитів на 12 мільярдів доларів США. Лише у 2020 році – році пандемії коронавірусу, від українців із-за кордону до фінансової системи України було перераховано майже 14 мільярдів доларів США. За той самий час Міжнародний валютний фонд надав Україні кредитів на 2,1 мільярда доларів США [11].

Враховуючи той фактор, що кількість закордонних українців постійно зростає, слушною є думка про те, щоб розглядати українство як глобальний феномен. Українці, що перебувають поза межами своєї Батьківщини впродовж різного часу, з різних причин, які називають себе „стара діаспора” чи „нова діаспора”, які частіше іменуються „четвертою хвилею”, перебувають сьогодні у стані переосмислення і себе, і своєї взаємодії з Україною по-новому. Водночас за кордоном зростає кількість тих, які не є етнічними українцями, але натомість мають походження з України та ідентифікують себе як українці. Відбувається перехід від вузького розуміння національної ідентичності як суто „етнічної” до більш повного – як „національно-громадянської”.

Представництво українців за кордоном неоднорідне як за часом перебування за кордоном, так і за своїм соціально-економічним становищем, культурно-освітнім розвитком, віросповіданням, рівнем національної самосвідомості, ступенем інтеграції у суспільства країн проживання, тому доцільно у цій статті під „закордонним українством” розуміти:

- українців, які постійно проживають за кордоном, мають громадянство інших країн або є особами без громадянства, а також тих, які, будучи громадянами України, водночас, мають статус біженця або інший статус, який передбачає довготривале перебування за кордоном (за винятком

працівників закордонних державних установ України чи офіційних представників України в міжнародних організаціях);

- мають сталий зв'язок з країною перебування;
- мають українське етнічне походження та/або походження з України;
- ідентифікують себе як українці (мова, релігія, культура, традиція, країна походження);
- мають активну проукраїнську громадянську позицію.

Отже, у нашому дослідженні під **закордонним українством** ми будемо розуміти такі групи: **українську діаспору, автохтонних українців, українців, що мають статус „закордонний українець”, трудових мігрантів та членів їхніх сімей** – українців, що перебувають за кордоном з українським паспортом з метою працевлаштування або вже працюють, **освітніх мігрантів та членів їхніх сімей** – українців, які здобувають освіту за кордоном і залишаються там на довгі терміни.

Закордонні українці завжди були неоднорідними за своїми культурно-освітнім розвитком, ступенем інтеграції у суспільства країн проживання, характером та міцністю зв'язків з Батьківщиною, а відтак – могли втрачати свою національну ідентичність або, навпаки, – набувати її мірою самоідентифікації з Україною.

До основних чинників, що сприяють збереженню національної (в етнічному сенсі) ідентичності закордонних українців належать родина, церква, освіта, громадські організації. Проте, перебуваючи за кордоном, досить часто нащадки українських діаспорян, не знаючи української мови, маючи різне віросповідання, усе ще вважають себе українцями, виявляючи свою національно-громадянську ідентичність. У кінці 90-х років минулого століття „лише 20% українських канадців користувалися українською мовою, у 1971 р. українська етнічна група посідала 34-те місце серед спільнот, що володіють національною мовою, у 1991 р. вона перемістилася на 54-те, а в 1996 р. – на 84-те місце. Соціологічні дослідження свідчать про те, що в побутовому спілкуванні найчастіше використовують англійську мову – 67%, українську – 31%, французьку – 0,4%, інші мови – 0,7%” [12, с. 92]. Потрапивши до іншого етнічного оточення, зіткнувшись з іншими культурами, звичаями та традиціями, що досить часто кардинально відрізняються від українських, потрібно було гуртуватися, щоб легше було адаптуватися до нових умов. На цьому етапі українське походження, мова, традиція були основою для такого гуртування. Прикладом цього можуть бути українці Північноамериканського континенту. Вони створювали свої страхові товариства, кредитівки, профспілки, школи при українських церквах, суботні та недільні школи, українські музеї, зберігаючи українську культурну спадщину.

Останніми роками спостерігається активізація процесу асиміляції закордонних українців, послаблюється зв'язок між старшим і молодшим поколіннями діаспори, стає помітним прагнення новітньої хвилі закордонних українців до опанування мови, якою користуються в країні перебування, що може вплинути на зміну у мовній ідентифікації. Проаналізувавши підсумки

переписів жителів у переважній більшості країн поселення закордонних українців, можна дійти висновку, що, за винятком США і Канади, де їх кількість зростає, існує тенденція до відчутного зменшення кількості осіб, котрі вважають себе українцями. Наприклад, у Словаччині за останні шість десятиліть автохтонне українське населення зменшилося майже втричі. Лише впродовж 1989–2000 рр. кількість українців у Грузії скоротилася більш як у сім разів. „Згідно з останнім переписом населення Угорщини українцями на території цієї країни визнають себе 7396 осіб. Та лише 3384 особи вважають українську мову рідною і активно притримуються національних та культурних традицій” [13].

Підтвердженням цього є й дослідження, які проводилися науковцями Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету „Львівська політехніка” і стосувалися українців Туреччини² та ПАР³. Опитування українців Туреччини засвідчили, що в цій країні існує кілька груп українців, а саме – „тих, хто зберігає українську ідентичність й активно пропагує її в турецькому суспільстві; тих, хто проявляє елементи радянської чи так званої слов'янської ідентичності; тих, хто асимілювався в турецьке суспільство” [14, с. 26].

Проте події останніх років, а саме – Революція Гідності та російсько-українська війна впливають на переосмислення своєї ідентичності багатьма закордонними українцями. „На час проведення опитування (2021 рік) респонденти здебільшого вважали себе українцями. Були й такі, що через власне етнічне походження вважали себе українськими євреями, татарами і т. п. Крім того, дехто з респондентів російського походження зазначав, що через російсько-українську війну став ідентифікувати себе радше українцем” [14, с. 33].

Аналогічне дослідження було проведено і серед українців Південно-Африканської Республіки. Дослідникам вдалося виокремити три типи ідентичності респондентів: українська, українсько-південноафриканська, космополітична.

Найпоширенішою є українська – ідентифікація з українською національністю. Дехто з опитаних, за даними дослідження, також зазначив, що має російське коріння, та, попри те, відчуває себе українцем. „Серед тих респондентів, які ідентифікують себе українцями за національністю, ми виявили такі категорії людей: ті, хто після переїзду до іншої країни починають виразно усвідомлювати свою інакшість, порівняно з місцевим населенням, та зберігають українську національну totoжність; вони зазначили, що після міграції до Південно-Африканської Республіки їх ідентичність зміцнилася, що частково вплинуло на бажання поширювати власну українську культуру в цій країні; ті, на національну totoжність яких

² У період січня-березня 2021 р. було проведено 36 інтерв'ю з українцями, які проживають у п'ятих регіонах Туреччини (Середземноморському, Мармуровоморському, Егейському, Чорноморському та Центральній Анатолії).

³ У період лютого-березня 2020 р. було проведено 24 інтерв'ю з українцями ПАР (мешканцями регіонів компактного проживання української спільноти (Кейптаун, Преторії та Йоганнесбурга), а також Дурбана, де українська громада поки що перебуває на етапі свого формування).

вплинули події в Україні. Зокрема, декотрі респонденти зауважили, що події 2013–2014 років та російсько-українська війна стали для них стимулом для зміцнення української тотожності” [15, с. 109].

Також науковці МІОКу за результатами дослідження виокремлюють „українсько-південноафриканську” та „космополітичну” ідентичність опитаних. „Незважаючи на те, що здебільшого опитані зберігають українську ідентичність, ми виявили серед них декількох мігрантів, у кого відбулася трансформація їхньої тотожності. Зокрема, серед респондентів є ті, хто вже переосмислив свою національну тожсамість і вважає себе і українцем, і південноафриканцем водночас” [15, с. 109]. Така тенденція спостерігається серед тих українців, які прожили значну частину життя в цій країні. Чинниками, які вплинули на національну ідентичність цих респондентів, називаються сприятливі умови проживання, а саме – фінансова стабільність і комфорт.

„Декотрі респонденти наголошували на тому, що вони вважають себе космополітами. Космополітизм – доволі поширене явище в добу глобалізації. Багато дослідників протиставляють космополітичну ідентичність національній. Утім, ми помітили, що космополітична тотожність опитаних не суперечить національній та співіснує поряд із нею. Тобто респонденти виразно усвідомлюють свою національну належність, проте зазначають, що є космополітами” [15, с. 110].

Прискоренню соціально-культурної інтеграції закордонних українців у країнах їх проживання сприяють процеси глобалізації. За спостереженнями професора А. Колодного існує велика різниця між вчорашньою і нинішньою міграцією. „Вчора український біженець був вигнанцем і оплакував втрачену батьківщину, а його діти тужили за Батьківщиною. Нині заробітчани мають свою Державу... Учора емігрантові громадська українська організація в країні його поселення була потрібна, там він почувався в безпеці й корисним. Нині контакт з Україною – постійний, тривкий. А відтак всі – емігранти, іммігранти – переконуються, що організоване життя непотрібне. Та є цінності, що їх треба не тільки шанувати словами, а й плекати, – моральні, духовні, національні. Сто років української діаспори в Європі доводять, що ми були ефективними, коли співпрацювали разом. Українське життя в Бельгії, Італії, Іспанії, Португалії, інших європейських країнах – це наш міст в Україну, наш вияв пошани до рідної землі наших батьків і до їхнього національного заповіту, до нашого народу” [16, с. 338].

Громадські організації українців поза межами Батьківщини були і залишаються досить дієвим чинником національного самовизначення і самоорганізації закордонних українців, засобом зв’язку між ними і Україною. Максимальне залучення можливостей та потенціалу закордонних українців до сприяння євроінтеграційним та євроатлантичним прагненням, просування економічних інтересів України у світі можливе через співпрацю України з громадськими організаціями закордонних українців.

Загалом сьогодні спостерігається зменшення чисельності громадських організацій закордонних українців першого покоління внаслідок асиміляції, відходу представників молодших поколінь від діяльності таких організацій.

Проте слід зазначити, що є й країни, де тривають процеси самоорганізації громади та розбудови її етнокультурної інфраструктури, в яких помітне зростання кількості громадських об'єднань та організацій. Наприклад, Чеська Республіка. Там відбуваються досить швидкі зміни в структурі та становищі української громади, що спричинили появу цілої низки організацій закордонних українців у різних регіонах Чехії. „У столиці держави, де мешкає понад 43% чеських українців, зокрема, діють "Українська ініціатива у ЧР" (УІЧР), "Об'єднання українців та прихильників України" (ОУПУ), Міжнародна громадська організація "Українська Європейська Перспектива", "Об'єднання українок в ЧР", "Форум культур", "Асоціація української громади в ЧР", "Українська профспілка в ЧР", "Міжнародна асоціація українців Євромайдан", "Український народний дім у ЧР", "Українська традиція в ЧР", "Празький Майдан", "Рута", Скаутська організація "Пласт", "Український бізнес-клуб в ЧР", Міжнародне громадське об'єднання "Українська Свобода", "Ми і Україна", "Чеська асоціація українців" та ін." [17]. Попри те, що впродовж десятиліть спостерігалися складнощі у взаємодії між українцями різних еміграційних хвиль, існувала „боротьба за лідерство” в громадських організаціях та і серед організацій, сьогодні завдяки бажанню допомогти Україні та спільним проєктам у багатьох громадах вдалося цю проблему подолати. Для багатьох закордонних українців у світі події в Україні, починаючи з відновлення незалежності України, Помаранчевої революції, Євромайдану, стали поворотною точкою для переосмислення своєї ідентичності. Для багатьох вихідців з України, не залежно від їх національності, мови чи культурної традиції, часу перебування поза Україною, рівня інтеграції в суспільства країн перебування, головною справою стало підтримати Україну.

Наприклад, в Державі Ізраїль, де історично не було української діаспори як такої, а були вихідці з України, які отримали ізраїльське громадянство, і люди, які приїхали на роботу, починаючи з 2014 року відбувся перелом: українці зорганізувалися в потужну громаду, долучивши до себе й іноземців, і громадян Ізраїлю, які сформували вагоме проукраїнське лобі, розпочався величезний волонтерський рух.

Упродовж останніх років з'явилися нові осередки, утворилося багато волонтерських організацій, до складу яких увійшли представники як другого та третього покоління закордонних українців, так і трудової міграції останніх років. Наприклад, антиросійські настрої та національна свідомість спонукали українських мігрантів у Туреччині до утворення нових організацій. Також на розвиток цих організацій вплинули ініціативи українського уряду щодо співпраці, позитивна реакція на цю діяльність серед мігрантів.

Якщо раніше громадські рухи та організації українців за кордоном здебільшого будувалися на етнічній основі, то тепер членами таких організацій стають вихідці з України різних національностей, які мають мету підтримати Україну.

Українські громади мають велику кількість різних громадських об'єднань: політичних, культурно-освітніх, професійних (об'єднання

лікарів, учителів, інженерів, адвокатів), жіночих, молодіжних тощо.

Найбільшою так званою „парасольковою” організацією закордонних українців є Світовий Конгрес Українців (СКУ). Ця організація є міжнародною координаційною надбудовою українських громад за кордоном. До світової мережі СКУ входять українські організації з понад 60 країн світу. СКУ сприяє консолідації світового українства, розбудовує міжнародну коаліцію підтримки України та зміцнює мережу закордонних українських організацій. СКУ визнаний Економічною та соціальною радою Організації Об'єднаних Націй як неурядова організація зі спеціальним консультативним статусом та має статус учасника міжнародної неурядової організації в Раді Європи.

Українська Всесвітня Координаційна Рада (УВКР) – незалежна, неприбуткова громадська організація, яка об'єднує українські громадські організації в Україні та з-за кордону. УВКР нараховує понад 382 членів-організацій.

Метою УВКР є утвердження інтересів світового українства у всіх сферах шляхом координації діяльності громадських організацій і діячів в Україні та за її кордонами, співпраці з вітчизняними і закордонними урядовими, підприємницькими, громадськими структурами, сприяння збереженню національної ідентичності українців, зміцненню й розбудові національної, незалежної, соборної, демократичної Української держави, формуванню і розвитку засад громадянського суспільства в Україні [18].

Найбільшою організацією українців США є Український конгресовий комітет Америки (УККА), представницька організація, що об'єднує понад два мільйони американців українського походження [19]. Масові українські громадські організації, такі як Спілка Української Молоді (СУМ), Пласт, Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), Союз Українок Америки (СУА), є репрезентаторами українських інтересів у США через контакти із багатьма державними службовцями і залучення до своєї роботи молоді та нового покоління українських емігрантів.

Конгрес українців Канади (КУК) „парасолькова” організація, яка об'єднує більшість українських політичних, громадських культурних та релігійних організацій. Усього на території Канади нараховується понад 1000 етнічних українських організацій.

Союз Українських Організацій Австралії (СУОА) включає в себе 24 члени: 7 українських громад у штатах Вікторія, Новому Південному Уельсі, Південній Австралії, Квінсленді та ін.), Союз Українок, Союз Українських Католицьких Організацій, молодіжні Пласт і СУМ та професіональні організації, які мають не менше 100 членів.

Українське центральне представництво в Аргентині, або Українська центральна репрезентація в Аргентинській Республіці – позапартійна неприбуткова федеративна організація, яка представляє українську громаду Аргентини, є членом Світового Конгресу Українців. Об'єднує 30 товариств і організацій закордонного українства.

Європейський Конгрес Українців (ЄКУ) – міжнародне об'єднання українських організацій Західної та Східної Європи, яке захищає національні

інтереси й координує діяльність 30 українських суспільно-громадських організацій у 23 державах, серед них: Бельгія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Велика Британія, Голландія, Греція, Данія, Іспанія, Естонія, Латвія, Литва, Німеччина, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція.

Окрім головного завдання, а саме – підтримки українських мігрантів, як моральної, фінансової, юридичної, громадські організації відіграють важливу роль у збереженні головних атрибутів національної ідентичності: традицій, культури, освіти, мови, історії, релігії, самоусвідомлення себе як частини своєї історичної батьківщини.

Важливу роль у формуванні національної ідентичності молодого покоління закордонних українців відіграють українські молодіжні організації. Найбільш потужними серед них є Світовий Конгрес Українських Молодіжних Організацій (СКУМО) – координаційна надбудова українських молодіжних організацій закордонного українства, Союз Українського Студентства Канади (СУСК), Національна скаутська організація України „Пласт” та Міжнародна молодіжна громадська організація „Спілка Української Молоді” (СУМ).

Україномовні засоби масової інформації також значною мірою впливають на збереження національної ідентичності закордонних українців. Українське телебачення, радіо, друковані ЗМІ пропагують наші традиції і звичаї, культуру, освіту, мову, історію.

У країнах поселення закордонних українців видається більше ста друкованих та електронних видань. Контент-аналіз україномовної періодики української діаспори США дав змогу визначити ключові проблеми, а саме: культурно-освітнє та наукове життя – 37,6%; релігійна тематика – 10,4%; основні напрями діяльності організацій та установ – 14,7%; популяризація українських традицій – 10,9%; проблеми української мови – 4,5%; збереження національної історичної пам'яті – 8,2%; підтримка демократизації українського суспільства, дипломатичні відносини – 10,6%; соціально-економічна співпраця з Україною та гуманітарна допомога – 3,1%. Загалом, серед усього масиву публікацій проблеми Української держави займають 14,7%, відповідно, життя діаспори – 85,3%. Щодо жанрової палітри україномовних публікацій найбільш популярними визначено статті (65,3%), репортажі (26,7%), звернення (4,4%) та інтерв'ю (3,6%) [20].

Результати опитування українців Чехії (2021 р.) показали, що „джерелом інформації та комунікації для більшості, а саме – для 91% опитаних, є соціальні мережі. Зокрема, найбільш популярною є Facebook та відповідні групи, сторінки в ньому: "Українці в Брно", "Українці в Чехії", "Українці в Пардубіці", "Українці в Плзні", "Українці в Градці Кралове", "Громада в Чехії". Основною метою таких груп, які є багатотисячними, як правило, є об'єднання громадян України в Чеській Республіці заради спільних інтересів, створення спільного інфопростору українською мовою у цій країні” [21]. Українці в інших країнах також мають свої електронні ресурси: „Українська газета в Італії”, „Українці в Румунії / Ucraineni din România / Ukrainians in Romania”. Численні електронні ресурси мають

українці за океаном: „Українці в США / Ukrainians in USA”, яка має близько 12 тис. учасників. Українці США мають також медіа-портал „VIDIA” і сайт ukrainian-diaspora.com.ua. У таких спільнотах публікують актуально-важливі матеріали про події в Україні та у світі, в своїй громаді, досить часто надаються юридичні консультації тощо.

У сьогоденних умовах, коли зростає кількість українців, що покинули Україну у зв'язку з повномасштабною війною, важливим є те, щоб вони залишалися в українському інформаційному просторі. Державна телерадіокомпанія „Всесвітня служба “Українське телебачення і радіомовлення”” (УТР) здійснює цілодобову трансляцію на Північну Америку, Європу та Україну мережами супутникового, ефірного та кабельного мовлення, а також через Інтернет. УТР транслюється українською мовою, а також англійською та російською мовами. Національна радіокомпанія України здійснює мовлення на трьох загальнонаціональних каналах – УР-1, УР-2 („Промінь”), УР-3 („Культура”). Всесвітня служба „Радіо Україна” (ВСПУ) забезпечує іномовлення українською, англійською, німецькою та румунською мовами. Також державна радіокомпанія транслює свої програми у відкритому форматі через супутник та в режимі прямого ефіру в Інтернет. А натеper у застосунку Volia TV доступними для безкоштовного перегляду стали дев'ять українських телеканалів по всьому світу. Лише за підтримки держави, приватних ініціатив, бізнесу може йти мова про створення і розвиток нових закордонних українських ЗМІ, просування вітчизняної культури.

Українознавча освіта поряд із родиною та церквою є одним із ключових чинників формування національної ідентичності українців за кордоном. Саме українознавчі школи за кордоном покликані виховувати молоде покоління в національно-патріотичному дусі і формувати у дітей українську ідентичність. Окрім того, що, відвідуючи такі школи, українська молодь має можливість перебувати в українськомовному середовищі, відчувати себе українцями, це також є основою формування українських громад та сприяє розвитку українських культурно-освітніх центрів, які представляють Україну та українців у країнах проживання. За даними МЗС у 2019 році у 42 країнах світу функціонувало 193 суботні та недільні українські школи. Українська мова викладалася на 69 факультетах у 25 країнах світу.

Українські школи за кордоном переважно є культурними осередками, не мають державної акредитації і працюють раз на тиждень. Майже кожна школа працює при українських організаціях чи церквах, що дає дітям відчуття належності до української громади. Фінансову підтримку школам надають на місцевому рівні українські організації та українські кредитові спілки. Проте цієї підтримки не вистачає для повноцінного функціонування. Про це з року в рік говорять педагоги українських шкіл за кордоном, які чинять чи не найбільший опір асиміляції українців за межами Батьківщини.

У 2018 році задля об'єднання українських учителів для розвитку української освіти за кордоном вперше було засновано Спілку українських освітян діаспори (СУОД, англ. *The Union of Ukrainian Educators Abroad*) – міжнародне професійне об'єднання. У відкритому листі СУОД (2020 р.) до

Міністерства освіти і науки та Міністерства закордонних справ України, у якому зазначається, що українські школи, створені мігрантами останньої хвили (30 років тому і пізніше), не мають ані належної матеріальної бази, ані програмно-методичного забезпечення. „Немає програм та підручників з української як іноземної для дітей, які могли б використовуватись у наших школах. Ніхто ніколи їх і не створював, та й спеціалістів таких в Україні не готують” [22].

Серйозною проблемою задоволення освітніх потреб представників закордонного українства є обмеженість фінансування системи освіти, що не дає можливості формувати повноцінний резервний фонд навчальної літератури для потреб навчальних закладів закордонних українців, розробляти і випускати для них спеціальні навчальні посібники з української мови та інших українознавчих предметів, надавати матеріально-технічну підтримку відкриттю та функціонуванню українських шкіл та класів за кордоном, облаштуванню навчальних кабінетів, шкільних бібліотек тощо.

Підручники не задовольняють потреби недільних та суботніх шкіл, де, згідно зі статистикою, навчається найбільша кількість дітей закордонних українців. Саме тому назріла потреба створення спеціальної навчально-методичної літератури для учителів й учнів недільних та суботніх шкіл українського зарубіжжя. Попри те, що існують Програми співпраці та підтримки закордонного українства, коштів, що виділяються на їх реалізацію, не вистачає.

Важливим є питання наповнення бібліотечних фондів шкіл зарубіжжя творами українських письменників (приміром, серії „Шкільна бібліотека”); словниками (орфографічними, тлумачними, фразеологічними тощо); методичною літературою, у т. ч. розробками позашкільних заходів; аудіовізуальними засобами навчання (аудіозаписи народних та сучасних українських пісень, музики; відеозаписи або DVD вистав українських театрів, класики українського кіно тощо); довідниками, навчально-наочними посібниками (в т. ч. карти, таблиці); дитячими періодичними виданнями тощо. Неоціненною допомогою для вивчення української літератури та мови як в Україні, так і за кордоном могло б стати видання антології української прози та поезії, дитячих збірок оповідань та віршів, використання матеріалів електронної бібліотеки української літератури.

У 2021 році Світовий Конгрес Українців звернувся до прем'єр-міністра України з проханням створити міжвідомчу комісію із залученням МОН та МЗС України та СКУ для аналізу й розробки комплексної державної програми щодо підтримки українського шкільництва за кордоном, оскільки до звичних факторів утримання таких суботніх шкіл (залучення викладачів, орендна плата приміщень, мотивація молоді) з початком російської агресії долучився і фактор гібридних російських проєктів. А саме – за підтримки РФ створюється широка мережа суботніх „інтернаціональних” шкіл, „які не ідентифікують себе як суто російські, але діють в ідеологічній площині спільного пострадянського культурно-політичного простору” [23]. Таким

чином, українські суботні школи у країнах ЄС стали об'єктом гібридної війни Росії проти України.

Державна політика щодо закордонного українства потребує перегляду інструментів та принципів. Необхідне глибоке та системне переосмислення основних підходів та завдань взаємодії із закордонним українством та вироблення оптимального балансу між етнічним і національно-громадянським у процесі недопущення асиміляції українців за кордоном та збереження їх сталого зв'язку з Україною.

Висновки. Розбудова сильних інституцій закордонних українців через утворення національних та міжнародних громадських організацій, відкриття українських шкіл, церков, мистецьких, торговельних та професійних спілок здатна зберегти українську ідентичність за кордоном та запобігти втраті мільйонів українців через асиміляцію. Реалізація національних інтересів України потребує державної підтримки збереження національної ідентичності закордонних українців, що включає:

- забезпечення на належному рівні їх прав і свобод;
- збереження сталого зв'язку з Україною та створення умов для повернення вимушених біженців до країни походження;
- сприяння збереженню української мови та культури у середовищі закордонних українців;
- допомогу в реалізації освітніх програм і проєктів у межах українських громад у країнах перебування;
- надання можливостей для здобуття освіти в Україні;
- залучення до державотворчих, соціальних, економічних проєктів.

З цією метою було б доцільно:

- Розробити та внести на розгляд Верховної Ради України зміни та доповнення до законодавства України, насамперед, до Закону України „Про закордонних українців”, включно з уточненням термінології в сфері забезпечення прав і інтересів закордонних українців.

- Прийняти Державну цільову програму співпраці із закордонними українцями з урахуванням обмеженості ресурсів, передбачивши залучення грантів та зовнішнього фінансування.

- Створити міжвідомчу комісію із залученням фахівців ЦОВВ, зокрема МОН, МЗС України, наукових установ та СКУ для аналізу й розробки комплексної державної програми щодо підтримки українського шкільництва за кордоном.

- Розробити та запровадити єдину систему моніторингу стосовно кількості, структури та динаміки новітніх міграційних потоків.

- Провести попередній прогностичний аналіз щодо частки емігрантів, які можуть перейти в категорію закордонних українців уже у найближчі роки, та визначити основні країни їх перебування.

- Провести спеціалізовані соціологічні опитування серед новітніх мігрантів щодо їх основних потреб, планів та очікувань.

- Створити нові структури та/або вдосконалити існуючий механізм управління міграційними потоками з акцентом на необхідності

максимального повернення в Україну тимчасово переміщених осіб за кордон.

- Виробити комплекс державних заходів щодо заохочення правозахисних, волонтерських, благодійних недержавних організацій до залучення їх у проєкти, які опікуються проблемами новітніх мігрантів з України.

- Налагодити системну роботу з міжнародними інституціями, які опікуються проблемами тимчасово переміщених осіб.

- Розробити пропозиції щодо вдосконалення на внутрішньодержавному та міжнародному рівні юридичних механізмів для захисту прав і реалізації потреб українців за кордоном.

Динамічні зміни, які відбуваються останнім часом у сфері формування і функціонування закордонного українства, потребують запровадження системи моніторингу, глибокого наукового аналізу, модифікації основних підходів та механізмів і вироблення відповідних пропозицій та рекомендацій, які б після широкого фахового обговорення могли б стати основою для адаптації державної політики підтримки закордонного українства до нових реалій.

Бібліографічні посилання

1. Українська громада в країнах світу. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spirovbitnictvo/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu> (дата звернення: 16.09.2022).

2. Понад дев'ять мільйонів українців залишили країну від початку війни – ООН. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3528538-ponad-devat-miljoniv-ukrayinciv-pokinuli-kraynu-vid-pocatku-vijni-oon.html> (дата звернення: 16.09.2022).

3. Коваленко О. В яких країнах українці шукають притулок від війни? Розбираємо детально. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/de-ukraiinci-shukaiut-prytulok-vid-viiny-za-kodonom/6615534.html> (дата звернення: 16.09.2022).

4. Ukraine immigration measures: Key figures. URL: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/ukraine-measures/key-figures.html> (дата звернення: 16.09.2022).

5. Українські біженці: настрої та оцінки (березень 2022 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukrainski-bizhentsi-nastroi-ta-otsinky> (дата звернення: 16.09.2022).

6. Лібанова Е. До 90% українців планують повернутися, але плани можуть змінюватися. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/05/06/84908432/> (дата звернення: 16.09.2022).

7. Енциклопедія української діаспори (ЕУД). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0003546 (дата звернення: 16.09.2022).

8. „Про закордонних українців”. Закон за станом на 06.06.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text> (дата звернення: 16.09.2022).

9. Котигоренко В. О., Панчук М. І. Проблеми термінології законодавства, що регулює етнічнонаціональні відносини в Україні. *Український соціум*. 2020. № 1. С. 9–40.

10. Позняк О. Проблеми взаємодії держави з українською діаспорою. *Українські громади за кордоном: нові точки відліку* : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 22 квітня 2021 р. Львів, 2021. 158 с. URL: <https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/> (дата звернення: 16.09.2022).

11. Чолій Є. Українська діаспора є передусім українською, а не тільки іноземною. URL: https://zaxid.net/ukrayinska_dispora_je_peredusim_ukrayinskoju_a_ne_tilki_inozemnoju_n1515842 (дата звернення: 16.09.2022).

12. Чернова К. О. Етнокультурна ідентичність національної діаспори. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/07/87-93__no-3-4__vol-14_2006_UKR.pdf (дата звернення: 16.09.2022).

13. Угорщина: Українська громада, діаспора та міграція. URL: https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/275_ukrajinci-v-ugorshhini (дата звернення: 16.09.2022).

14. Ключковська І., П'ятковська О., Марусик Ю. та ін. Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження. URL: https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2022/04/Ukrainians_in_Turkey_Research_Ukr_lang.pdf (дата звернення: 16.09.2022).

15. Ключковська І., П'ятковська О., Марусик Ю. та ін. Українці Південно-Африканської Республіки: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження. URL: <http://miok.lviv.ua/?p=18869> (дата звернення: 16.09.2022).

16. Колодний А. М. Історіософія релігії : монографія. Київ, 2013. 386 с.

17. Мотрук С. Українська громада в Чехії як історичний та соціальний феномен. *Українські громади за кордоном: нові точки відліку*. URL: <https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/05/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%A2%D0%B5%D0%B7-2021.pdf> (дата звернення: 16.09.2022).

18. Статут Української Всесвітньої Координаційної Ради. *Українська Всесвітня Координаційна Рада* (УВКР). URL: <https://web.archive.org/web/20181005045630/http://www.uvkr.org/statut> (дата звернення: 16.09.2022).

19. Український Конгресовий комітет Америки звернувся до Байдена через загрози безпеці України. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayintsi-diaspora-bezpeka-bayden/31638741.html> (дата звернення: 16.09.2022).

20. Біловус Л. І. Українськомовна періодика української діаспори США у збереженні національної ідентичності (1991–2017 рр.) : дис. ... д. і. н. : 07.00.01 – історія України. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-04/Dis_Bilovus.pdf (дата звернення: 16.09.2022).

21. Мелеганіч Г. І. Комунікації та ЗМІ українців у Чеській Республіці. URL: <https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/05/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%A2%D0%B5%D0%B7-2021.pdf> (дата звернення: 16.09.2022).

22. Спілка Освітян Української Діаспори. Відкритий лист. URL: https://www.facebook.com/UnionofUkrainianEducatorsAbroad/posts/619712442137540?__tn__=-R (дата звернення: 16.09.2022).

23. СКУ закликав створити міжвідомчу комісію щодо підтримки українських шкіл за кордоном. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3340571-sku-zaklikav-stvoriti-mizvidomcu-komisiu-sodo-pidtrimki-ukrainskih-skil-za-kordonom.html> (дата звернення: 16.09.2022).

References

1. *Ukrainska hromada v krainakh svitu*. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobotnictvo/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu> (The Ukrainian community in the countries of the world).

2. Ponad dev'iat milioniv ukrainsiv zalyshyly krainu vid pochatku viiny – OON. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3528538-ponad-devyat-miljoniv-ukrainciv-pokinuli-krainu-vid-pochatku-vijni-oon.html> (More than nine million Ukrainians have left the country since the beginning of the war – UN).

3. Kovalenko O. V yakikh krainakh ukrainsi shukaiut pryulok vid viiny? Rozbyraemo detalno. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/de-ukraiinci-shukaiut-pryulok-vid-viiny-za-kodonom/6615534.html> (In which countries do Ukrainians seek refuge from war? Let's analyze in detail).

4. Ukraine immigration measures: Key figures. URL: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/ukraine-measures/key-figures.html>

5. Ukrainski bizhentsi: nastroi ta otsinky (berezen 2022 r.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukrainski-bizhentsi-nastroi-ta-otsinky> (Ukrainian refugees: attitudes and assessments (march 2022 r.)).

6. Libanova E. Do 90% ukrainsiv planuiut povernutysia, ale plany mozhut zmiuvatysia. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/05/06/84908432/> (Up to 90% of Ukrainians plan to return, but plans may change).

7. Entsyklopediia ukrainskoi diaspory (EUD). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0003546 (Encyclopedia of the Ukrainian diaspora. (EUD)).

8. „Pro zakordonnykh ukrainsiv”. Zakon za stanom na 06.06.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text> (Law of Ukraine „On Foreigners of Ukrainian Origin”. Law as of 06.06.2012).

9. Kotyhorenko V. O., Panchuk M. I. Problemy terminolohii zakonodavstva, shcho rehuliuie etnonatsionalni vidnosyny v Ukraini. *Ukrainskyi sotsium*. 2020. No. 1. S. 9–40. (Problems of the terminology of legislation regulating ethno-national relations in Ukraine).

10. Pozniak O. Problemy vzaiemodii derzhavy z ukrainskoiu diasporoiu. *Ukrainski hromady za kordonom: novi tochky vidliku* : Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 22 kvitnia 2021 r. Lviv, 2021. 158 s. URL: <https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/> (Problems of interaction between the state and the Ukrainian diaspora).

11. Cholii Ye. Ukrainska diaspora ye peredusim ukrainskoiu, a ne tilky inozemnoiu. URL: https://zaxid.net/ukrayinska_dispora_je_peredusim_ukrayinskoyu_a_ne_tilki_inozemnoyu_n1515842 (The Ukrainian diaspora is primarily Ukrainian, not only foreign).

12. Chernova K. O. Etnokulturna identychnist natsionalnoi diaspory. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/07/87-93__no-3-4__vol-14__2006__UKR.pdf (Ethnocultural identity of the national diaspora).

13. Uhorschchyna: Ukrainska hromada, diaspora ta mihratsiia. URL: https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/275_ukrajinci-v-ugorshhini (Hungary: Ukrainian community, diaspora and migration).

14. Kliuchkovska I., P'iatkovska O., Marusyk Yu. ta in. Ukrainsi Turechchyny: suspilstvo, identychnist, maibutnie. Rezultaty doslidzhennia. URL: https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2022/04/Ukrainians_in_Turkey_Research_Ukr_lang.pdf (Ukrainians of Turkey: society, identity, future. Research results).

15. Kliuchkovska I., P'iatkovska O., Marusyk Yu. ta in. Ukrainsi Pivdenno-Afrykanskoi Respubliki: suspilstvo, identychnist, maibutnie. Rezultaty doslidzhennia. URL: <http://miok.lviv.ua/?p=18869> (Ukrainians of the South African Republic: society, identity, future. Research results).

16. Kolodnyi A. M. *Istoriiosofia religii : monohrafiia*. Kyiv, 2013. 386 s. (Historiosophy of religion : a monograph).

17. Motruk S. *Ukrainska hromada v Chekhii yak istorychnyi ta sotsialnyi fenomen. Ukrainski hromady za kordonom: novi tochky vidliku*. URL: <https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/05/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%A2%D0%B5%D0%B7-2021.pdf> (The Ukrainian community in the Czech Republic as a historical and social phenomenon).

18. Statut Ukrainiskoi Vsesvitnoi Koordynatsiinoi Rady. *Ukrainska Vsesvitnia Koordynatsiina Rada* (UVKR). URL: <https://web.archive.org/web/20181005045630/http://www.uvkr.org/statut> (The Charter of the Ukrainian World Coordination Council).

19. Ukrainyskyi Konhresovyi komitet Ameryky zvernuvsia do Baidena cherez zahrozy bezpetsi Ukrainy. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayintsi-diaspora-bezpeka-bayden/31638741.html> (The Ukrainian Congressional Committee of America appealed to Biden because of threats to the security of Ukraine).

20. Bilovus L. I. *Ukrainskomovna periodyka ukrainiskoi diaspory SShA u zberezheni natsionalnoi identychnosti (1991–2017 rr.) : dys. ... d. i. n. : 07.00.01 – istoriia Ukrainy*. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-04/Dis_Bilovus.pdf (Ukrainian-language periodicals of the Ukrainian diaspora in the USA in the preservation of national identity (1991–2017 rr.)).

21. Melehanych H. I. *Komunikatsii ta ZMI ukraintsiv u Cheskii Respublitsi*. URL: <https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/05/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%A2%D0%B5%D0%B7-2021.pdf> (Communications and mass media of Ukrainians in the Czech Republic).

22. Spilka Osvitian Ukrainiskoi Diaspory. *Vidkrytyi lyst*. URL: https://www.facebook.com/UnionofUkrainianEducatorsAbroad/posts/619712442137540?__tn__=-R (Union of Educators of the Ukrainian Diaspora. Open letter).

23. SKU zaklykav stvoryty mizhvidomchu komisiuu shchodo pidtrymky ukrainyskykh shkil za kordonom. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3340571-sku-zaklykav-stvoriti-mizhvidomcu-komisiu-sodo-pidtrimki-ukrainskih-skil-za-kordonom.html> (The SCU called for the creation of an interdepartmental commission to support Ukrainian schools abroad).

Стаття надійшла до редакції 26.09.2022